

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кіш-Вайда Ганна Михайлівна
м.Ужгород

В статті представлений аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми психологічних бар'єрів у спілкуванні; розкрита специфіка вивчення іноземної мови та ознаки і фактори виникнення комунікативних бар'єрів в цьому процесі; емпірично досліджено особливості прояву комунікативних бар'єрів та чинники їх виникнення в процесі вивчення іноземної мови студентами.

Ключові слова: психологічний бар'єр, комунікативний бар'єр, тривожність, самооцінка, рівень домагань, психолого-педагогічні умови, колективно-розподілена діяльність, психологічний клімат, навчальна мотивація.

Оволодіння іноземною мовою має на меті не тільки отримання лінгвістичних знань, але і формування умінь та навичок практичного користування мовою. Уміння використовувати мову у повсякденному житті припускає спілкування іноземною мовою, її залучення в усну чи писемну комунікацію. Спілкування, як соціально-психологічний процес, неможливе без установаження між комунікантами певних взаємин, що складаються в соціумі.

Як свідчить практика, більшість студентів, які вступають у спілкування іноземною мовою, відчують різного роду труднощі, пов'язані з подоланням багатьох проблем – очікування невдач, підвищену тривожність, скутість, побоювання помилок і т. ін. Труднощі подолання подібних бар'єрів, як правило, є наслідком того, що в процесі навчання не приділяється належної уваги психолого-педагогічній підготовці студентів до комунікації іноземною мовою. Не враховуються достатньою мірою фактори професійної адаптації (приспосовування до вузівського життя, навчального процесу, майбутньої професії, що здобувається), адаптації до нового для людини колективу, встановлення коректних ділових і особистих контактів з людьми, індивідуальні відмінності. Тому природно припустити, що процес навчання передусім має стимулювати належний психічний стан людини в іншомовному спілкуванні. Цим пояснюється актуальність дослідження психолого-педагогічних чинників, що сприяють самореалізації особистості студента в навчально-пізнавальній діяльності, стимулюють позитивні установки на контакт із партнером і отримання зворотного зв'язку іноземною мовою, перешкоджаючи виникненню психологічних бар'єрів і сприяючи їх зниженню, якщо вони виникли в попередній практиці.

Теоретичний аналіз зарубіжної і вітчизняної психологічної літератури показав, що комунікативні бар'єри вивчалися переважно у міжособистісному спілкуванні. Розкрито змістовий аспект поняття “психологічний бар'єр”, “комунікативний бар'єр” (Г.Андреева, Т.Базаров, В.Галигін, Л.Дмитрієва, Л.Новикова, З.Ноліу, Б.Паригін, Н.Подимов, Л.Подлесная, Л.Шихірев, Є.Цуканова та ін.), виокремлено і охарактеризовано типи психологічних та комунікативних бар'єрів (Г.Гібш, Б.Паригін, М.Форверг) та чинники їх виникнення (А.Аронсон, Г.Гібш, В.Бенніс, Є.Залюбовська, Б.Паригін, К.Роджерс, В.Столін, Г.Шепард, М.Форверг та ін.) Особливості спілкування у навчанні іноземним мовам розглядалися Ж.Вітліним, Г.Лозановим, Л.Меркуловою; проблема навчальних труднощів при вивченні іноземної мови –Л.Ароніною, О.Бондаренко, В.Кунціною, Н.Наєнко, О.Овчинніковою, І.Піщевою, А.Рояк. Спеціальні дослідження особливостей і чинників виникнення комунікативних бар'єрів та умов їх подолання при вивченні іноземної мови у вищих навчальних закладах і, зокрема,

у студентів першого курсу здійснено Н.Яковлевою.

Таким чином, соціальна значущість і недостатня розробленість проблеми подолання комунікативних бар'єрів при вивченні студентами іноземної мови, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета нашої публікації полягає в аналізі причин виникнення комунікативних бар'єрів в процесі вивчення студентами іноземних мов.

Теоретичні дані дослідження труднощів, що виникають у процесі вивчення іноземної мови у студентів різних курсів, дозволили виявити три групи факторів, які зумовлюють виникнення комунікативних бар'єрів: мотиваційні, операціональні й соціально-психологічні. До мотиваційних факторів Н.Яковлева відносить відсутність інтересу безпосередньо до змісту навчальної діяльності, організованої викладачем на тлі загальної зацікавленості в оволодінні іноземною мовою, а також захисну поведінку студентів, що виявляється в ситуаціях спілкування з викладачем внаслідок неадекватної самооцінки й рівня домагань [5].

Захисна поведінка в ситуаціях спілкування є реалізацією захисної мотивації (збереження самооцінки) й відіграє негативну роль, блокуючи спілкування. Операціональними факторами виступають різні порушення чи недостатності засобів і навичок спілкування. На думку О.Леонтьєва, діяльність спілкування, комунікативна діяльність адекватна властивостям мови як предмету [3]. При цьому мовна комунікація забезпечує будь-яку іншу діяльність, маючи за безпосередню мету або оволодіння цією діяльністю, або планування цієї діяльності, або її координацію. У свою чергу, порушення мови призводять до блокування спілкування й, отже, перешкоджають реалізації діяльності, забезпечуваної мовним спілкуванням.

Основними навичками, необхідними для реалізації спілкування, фахівці вважають:

- 1) навички, необхідні для здійснення процесу комунікації (володіння знаковою системою, уміння здійснювати вплив на поведінку, здатність орієнтуватися в контексті комунікативної ситуації, володіння засобами невербальної комунікації);
- 2) навички взаємодії з партнерами по спілкуванню (навички встановлення й підтримки контакту, організації та координації спільних дій, уміння впливати на групові рішення й сприяти його прийняттю);
- 3) навички адекватного міжособистісного сприйняття й розуміння іншої людини (рефлексивні й емпатійні вміння, уміння співвідносити зовнішні характеристики з глибинними особистісними особливостями).

Соціально-психологічні фактори розглядаються як найбільш значущі перешкоди ефективному спілкуванню. Одним з них є несприятливий психологічний клімат як наслідок негативних міжособистісних відносин у ситуації „студент-викладач” та егоцентричної спрямованості діяльності студентів-першокурсників, превалювання емоційної напруги над операціональною у процесі навчальної діяльності, відсутність умов для розкриття й реалізації потенційних творчих можливостей особистості.

З метою вияву суб'єктивної представленості у свідомості студентів певних труднощів у спілкуванні, а також установаження можливих причин, якими вони пояснювали свій незадовільний психічний стан на заняттях з іноземної мови, було проведено опитування студентів. Вони повинні були назвати труднощі, які,

на їх думку, є найбільш значущими у процесі спілкування на занятті. В результаті опитування був отриманий список труднощів у спілкуванні, який складається з 20 пункту. Виключивши з цього списку труднощі, що зустрічалися тільки один раз, був складений список з 10 пунктів, запропонований потім студентам у вигляді анкети з проханням оцінити за п'ятибальною шкалою наявність цих труднощів у себе.

Результати порівняння усереднених оцінок досліджуваних кожної ситуації свідчать про те, що основними причинами, якими вони пояснюють свою скутість, напругу на заняттях, є відсутність мовних знань, невміння застосовувати свої знання в спілкуванні, незручність перед викладачем як головним оцінювачем їхніх знань, умінь і здібностей, що виявляються в навчанні.

На думку більшості „компетентних суддів”, до числа яких увійшли викладачі іноземної мови (10 осіб), що мають стаж роботи у вузі не менше 10 років, найбільш типовим чинником психічної напруги у студентів різних курсів у процесі мовної взаємодії, є побоювання помилок і невдач. „Відсутність мовних знань” насправді, як зазначають експерти, теж має місце. Але у сприят-

ливих психолого- педагогічних умовах студенти можуть успішно навчатися розв'язувати різного роду комунікативні завдання. Це і буде запорукою нагромадження основного мовного „багажу” (лексико-граматичних знань).

На основі даних опитування студентів і викладачів ми припустили, що в процесі вивчення іноземної мови студенти стикаються з усіма видами комунікативних бар'єрів, але серед них превалюють бар'єри, зумовлені операціональними (недостатність навичок спілкування) і соціально-психологічними чинниками (скутість перед викладачем і непевність у власних знаннях), а також недостатньою мотивацією навчання.

Актуальність подальших досліджень полягає у тому, що при ґрунтовному визначенні причин виникнення комунікативних бар'єрів можлива розробка шляхів їх подолання, а також принципів та моделей, що дозволять полегшити та популяризувати, вивчення іноземної мови серед студентів немовних факультетів і одночасно підвищити якість вивчення самої мови. В подальших дослідженнях слід приділити увагу більш глибокому аналізу, систематизації та оцінці експериментальних даних.

Література та джерела

1. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С.Выготский. - М.:Л.: Гос. соц.-экон. изд-во, 1934. - 362 с.
2. Залюбовская Е.В. Преодоление коммуникативных барьеров в условиях совместной деятельности: автореф. дис. на соискание степени канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Елена Владимировна Залюбовская. - Москва, 1995.
3. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А.Леонтьев. - Тарту: изд-во Тартуского ун-та, 1974. - 218 с.
4. Меркулова Л.П. Изучение иностранного языка как психологический фактор адаптации студентов: автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. психол. наук / Людмила Петровна Меркулова.- Л.: ЛГУ, 1990. - 18 с.
5. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И.Пассов.- 2-е изд. - М.: Просвещение, 1991. - 223 с.
6. Яковлева Н.В. Науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми комунікативних бар'єрів / Н.В.Яковлева // 36.наук.пр. Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. - К.,2002. -Т.IV, ч. 5-С.290-295
7. Яковлева Н.В. Причины возникновения коммуникативных барьеров в процессе изучения иностранных языков / Н.В.Яковлева // Психология: 36. наук. пр. – Вип. 14. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2001. – С.305-310

В статье представлен анализ теоретико-методологических подходов к изучению проблемы психологических барьеров в общении. На основании анализа исследования трудностей, возникающих в процессе изучения иностранного языка, выявлено три группы факторов, способствующих возникновению коммуникативных барьеров: мотивационные, операциональные и социально-психологические.

Ключевые слова: психологический барьер, коммуникативный барьер, тревожность, самооценка, уровень притязаний, психолого-педагогические условия, коллективно-распределенная деятельность, психологический климат, учебная мотивация.

Psychological-pedagogical conditions of overcoming and the prevention of communicative barriers while studying foreign languages by the first-year students have been revealed in the article: increase of educational motivation, mastering by skills of communication, creation of a favorable psychological climate in a group.

Key words: psychological barrier, communicative barrier, anxiety, self-esteem, level of aspiration, psychological-pedagogical conditions, educational motivation.